

"Du måste kämpa i det nya landet"

Publicerat 2008-04-12 04:00

Som invandrare måste man se sig själv i spegeln, säger Andrzej Olkiewicz. "Hur bemötte du själv de invandrare du träffade i ditt hemland? Öppnade du din dörr på vid gavel?"

Caroline Tibell

Geologen Andrzej Olkiewicz har skrivit en bok om konsten att vara invandrare. "Talgoxar som flyttar till städer ändrar sitt läte, annars hörs de inte i stadsbruset. På så vis blir de framgångsrika - och de är fortfarande talgoxar!" säger han.

Ordet invandrare är kört, enligt massmedieforskaren Ylva Brune. Det har blivit en slasktratt för problembeskrivningar, ett skällsord som väcker en hel värld av negativa, medieskapade associationer, anser hon.

Men Andrzej Olkiewicz använder det tveklöst i sin bok "Konsten att vara invandrare".

- Vi som har bytt land har mycket gemensamt, säger han, varifrån vi än kommer. Detta måste kunna diskuteras. Och man löser inga problem genom att byta ord.

Han ser bristerna i den svenska integrationspolitiken. Samhället har ett stort ansvar för det utanförskap som många immigranter upplever, anser han.

- Det är ett stort misslyckande att så många invandrare saknar arbete och lever i isolerade enklaver - där konserverar de bara sin negativa syn på Sverige och svenskarna.

Men i sin bok fokuserar han på vad man som invandrare själv kan göra.

- Man ska ta seden dit man kommer, säger han bestämt. Och de allra flesta invandrare vill komma in i samhället - men det är svårt! Allt det nya är så överväldigande, och man är så inpyrd av sina egna värderingar och traditioner. Hela ens psyke är ju format någon annanstans!

Andrzej Olkiewicz växte upp i Gdynia i Polen.

- Jag drömde om att gå till sjöss, men jag fick inte för myndigheterna. Det kommunistiska systemet var så trångt och kvävande. Dessutom hade jag en auktoritär far.

När han var nitton år flydde han till Sverige via Danmark. Året var 1957.

Han hamnade i Malmö och fick jobb som metallarbetare på Svenska Fläktfabriken. Där blev han genast kallad "jävla utlänning" av en arbetskamrat. En annan började flinande banka med hammaren mot arbetsbänken, och för varje slag skrek han "polack". Snart skanderade ett helt gäng: "Polack! Polack! Polack!"

- De få som betedde sig illa färgade min syn på hela svenska folket. Jag fick för mig att svenskarna var fientliga. Men jag bodde hos en underbar svensk familj som såg mig som en familjemedlem. I själva verket var nästan alla vänliga eller likgiltiga inför utlänningar - precis som de allra flesta i hela världen är.

Människor som lever kvar i sitt hemland utvidgar bara sin vänkrets någon gång ibland, påpekar han. Och så är det

överallt.

- Nyanlända invandrare glömmer att de har ett mycket större behov av nya vänner än vad de infödda har. När svenskarna inte genast öppnar sina hem är det bara normalt och mänskligt.

Numera hör Andrzej Olkiewicz hemma i Bagarmossen i Stockholm, och han anser sig vara en "våldigt svensk polack". Men om han sent på kvällen går på en mörk gata och tittar upp mot varmt upplysta fönster kan han återuppleva det svåra utanförskap han kände under sin första tid i Sverige.

I sin bok tar han hjälp av två författare för att beskriva hur det var. Han levde i "språklöshetens tunnluftade glasbubbla" (Anna-Karin Palm), och ensamheten "lade sig över alla känslor och tankar som en törnekrona" (Theodor Kallifatides).

- Jag kunde polska och ryska, inget annat. Jag använde teckenspråk för att kommunicera med flickorna jag dansade med på Amiralen... Jag var som en törstande i öknen, och när jag äntligen träffade någon som kunde tala polska var det som att hitta en frisk källa. Äntligen fick jag dricka!

Den starka gemenskap han upplevde med sina landsmän var bekväm - och förrädisk, anser han.

- Vi glorifierade allt polskt och befäste varandras negativa syn på verige. "Strindberg, vem är det? Det är ju vi som har de stora författarna!" Vi klassade svenskarna som snåla och trista, okunniga och nonchalanta. Med våra grumliga och närmast infantila fördomar reste vi murar omkring oss, vi motarbetade våra egna möjligheter att leva ett avspänt och naturligt liv i det nya landet.

Andrzej Olkiewicz skriver att det var "immigrantfrustration" han hade drabbats av, en åkomma orsakad av extrem stress.

- Som invandrare är man så känslig, säger han. Man flyger som en fågel mot en glasruta och förstår inte varför man kraschar. Man försöker infoga nya bitar i sitt gamla pussel av erfarenheter, normer och värderingar - och de passar inte! Då är det lätt att man lägger skulden på värdfolket. Men de hårda orden kommer från ett blödande hjärta.

Den diskriminering som många invandrare anser sig utsatta för på grund av sitt ursprung har oftare med klasstillhörigheten än etniciteten att göra, tror han.

- Svenskar i låg ställning blir ofta minst lika illa behandlade...Jag tycker att många invandrare överreagerar och gör sig till offer. De blir passiva och skyller på andra i stället för att se sina egna brister.

Varje immigrant har två gränser att passera, enligt Andrzej Olkiewicz. Först den geografiska, och sedan - efter en lång och mödosam vandring - den psykologiska. Den når man först när man har "fattat ett beslut om att närma sig det nya landet med förståelse och acceptans", skriver han.

- De största hindren på vägen dit är lättjan och de egna fördomarna. Dem måste man aktivt göra sig av med.

Han urskiljer två olika överlevnadsstrategier hos dem som har bytt land. Vissa är nostalgiska, de blickar hela tiden bakåt och tänker sig tillvaron i det nya landet som en parentes. Andra är assimilatoriska, och de kan i och för sig ha starka fördomar om svenskarna. Men de har ändå kommit för att stanna och trevar i den svenska myllan för att rota sig.

- De assimilatoriska lär sig svenska väldigt snabbt, och jag har märkt att deras uttal är bättre. Själv hörde jag länge till de nostalgiska. Det var ingen idé att skaffa en riktig bostad, allt skulle rymmas i en sjömanssäck ...

Inte förrän han hade fått sitt första barn med den svenska kvinna som fortfarande är hans hustru började han närma sig den psykologiska gränsen för invandring till Sverige. Vid det laget var han utbildad geolog och fast anställd sedan flera år.

- Jag minns att jag åkte tunnelbana i det vackra kvällsljuset vid Gamla stan, och plötsligt tänkte jag: "Andrzej, du kommer att stanna kvar i det här landet." Jag tittade på de andra i tunnelbanevagnen och förstod att jag hade slutat värdera människor efter deras etniska tillhörighet. Det kändes bra - men det hade tagit mig två decennier att komma dit!

Den som lämnar sitt hemland förlorar något viktigt, enligt Andrzej Olkiewicz. Så här skriver han:

"I det nya landet är man främling men inte gäst. I det gamla landet är man gäst men inte främling. Det är en smärtsam förlust. Den är som sorgen efter någon som är borta och som har betytt mycket i ens liv. Sorgen mildras med tiden men försvinner aldrig helt."

- Jag har länge känt att något saknas, berättar han. Förlusten känns som en fantomsmärta efter en förlorad kroppsdel. Men det finns ett särskilt värde i att leva i skärningspunkten mellan två olika kulturer, påpekar han.

- Man får två språk och två sätt att tänka och tolka världen. Men man ser skarpare och förstår att det finns olika vägar till samma mål, nya horisonter öppnar sig - det har till exempel Dalai lama vittnat om i sin exil. Och kom ihåg att var tredje Nobelprisbelönad författare under de senaste trettio åren har skrivit sina viktigaste böcker utanför sitt hemland.

Gert Svensson

© Detta material är skyddat enligt lagen om upphovsrätt.